

ÁRA: 795 Ft

TÖRTÉNELMI MAGAZIN

2020/10

RUBICON

30
év

MAGYAR SZABADKÖMŰVESEK

ALAPITVA 1989

RUBICON

TÖRTÉNELMI MAGAZIN

XXXI. ÉVFOLYAM 353. SZÁM

LEKTORÁLT FOLYÓIRAT

Főszerkesztő:

RÁCZ ÁRPÁD

Szerkesztőbizottság:

Bertényi Iván, Csorba László,
Gyarmati György, Hahner Péter,
Hermann Róbert, Magyarics Tamás,
Mezey Barna, Németh György,
Oborni Teréz, Orosz István,
Rainer M. János, Rácz György,
Szakály Sándor, Ujváry Gábor

Lapmenedzser:

Rácz Gábor

Olvasószerkesztő:

Potencsik Erika

Képszerkesztő:

Vajda László

Fotó:

Kardos Judit,
Mudrák Attila

Térkép:

Nagy Béla, Sebők László

Tervezőszerkesztő:

Czeizel Balázs

Kiadja a Rubicon-Ház Kft.

Felelős kiadó: Rácz Árpád

A szerkesztőség címe:

1161 Budapest, Sándor u. 60.

Telefon: 402-1848

e-mail: info@rubicon.hu

honlap: rubicon.hu

Megjelenik évente 12 szám

Nyomtatás: ipress Center Central Europe Zrt.

2600 Vác, Nádas utca 8.

Felelős vezető: Borbás Gábor

Terjeszti a Lapker Zrt.

Előfizethető az

előfizetes.rubicon.hu oldalon,

valamint Budapesten a Magyar Posta Zrt.

Levél- és Hírlapüzletági Igazgatóságán

(XIII., Lehel u. 10/A,

levélcím: LHI, Budapest 1900),

illetve kerületi ügyfélszolgálati irodáiban,
vidéken a postahivatalokban.

Külföldön terjeszti a COLOR Interpress Kft.

1039 Budapest, Hatvany Lajos u. 14.

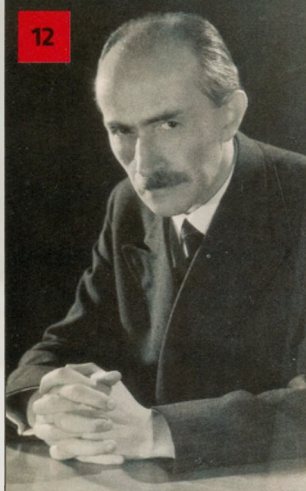
Tel.: +36 1 243 9232

www.colorinterpress.hu

HU ISSN 0865-6347

8

12

36

52

76

TARTALOM 2020/10

MAGYAR SZABADKÖMŰVESEK

4 Benedek Szabolcs: A szabadkőművesség eredete

8 Péter Róbert: Az első magyar szabadkőművesek

12 Benedek Szabolcs: A magyar szabadkőművesség

24 Miskolczy Ambrus: Titkostársasági demokratikus kultúra. *A szabadkőművességtől a nyilvánosságig*

36 Tüskés Gábor: 33 jelkép.

Szabadkőműves szimbólumok a 18. században

40 Péter Róbert: Az első női rituálék. *Mikor nyíltak az első nőket (is) befogadó szabadkőműves páholyok?*

46 Kurucz Péter: Kazinczy Ferenc. *Széphalom Orpheusa*

52 Csorba László: Nemzet, haza, kalapács.

A Kossuth-emigráció és a szabadkőművesség

64 Csunderlik Péter: A Galilei Kör és a szabadkőművesek

70 Hatos Pál: Szabadkőművesek és az őszirózsás forradalom. *„Magyar szabadkőműves imádattal csak a magyarok Istenének tartozik.”*

72 Gulyás László: Az Osztrák-Magyar Monarchia bukása. *Volt-e jelentősége a szabadkőművesek tevékenységének?*

76 Ujváry Gábor: Progresszivitás és konzervativizmus a magyar felsőoktatásban a 20. század elején

ONLINE PLUSZ - BÓNUSZTARTALOM ELŐFIZETŐKNEK

Márton László: Felvilágosodás és szabadkőművesség

Péter Róbert: A 18. századi brit szabadkőművesség

Vári László: Magyar szabadkőművesek külföldön

Turóczy Zsófia: A magyar birodalmi Kelet-politika szabadkőműves aspektusai

Aczél Eszter: A dégi Festetics-kastély

Kovács Kálmán Árpád: A keresztény versus szabadkőműves állam koncepciói a magyar országgyűlés 1908–1909-es vitáiban

E SZÁMUNK SZERKESZTÉSÉBEN KÖZREMŰKÖDÖTT: Pók Attila

Képek: Magyar Memzeti Múzeum Történelmi Fotótár, Történelmi Képcsarnok, Történelmi Tár · A Magyar Nyelv Múzeuma, Sátoraljaújhely/ Széphalom (Nagyné Nagy Andrea) · Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár, Budapest Gyűjtemény · Fortepan · Photocon

www.rubicon.hu

PÉTER RÓBERT

Az első női rituálék

Mikor nyíltak az első nőket (is)
befogadó szabadkőműves-páholyok?

A felvilágosodás kori Európában a nők kizárása az egalitárius társaságokból – mint például a szabadkőművességből – már a 18. század kezdetétől heves magán- és nyilvános vitákat eredményezett. A brit szabadkőműves történészek kerütek az ilyen „eretnek” gondolatok megvitatását. Ugyanakkor ez a téma nagy jelentőséggel bír a felvilágosult társaságoknak a franciaországi nőkre gyakorolt hatása-ira vonatkozó viták szempontjából. Feminista megközelítéseket követő törté-

nészek kifogásolják, hogy a „férfias” páholyok elnyomták a nőket, és ezáltal korlátozták őket abban, hogy szerepet vállalhassanak a felvilágosodás eszme-rendszerének alakításában.

Ezzel szemben a másik oldal azt hangsúlyozza, hogy már az 1740-es években születő szabadkőműves adopción – nőket és férfiakat egyaránt befogadó – páholyokban megjelent a felvilágosodás egyenlőségszmeje. Ezeket a népszerű páholyokat 1774-ben

hivatalosan is elismerte a *Grand Orient de France*, a francia szabadkőművesség vezető szerve. Míg a francia szabadkőművesség nőikkel kapcsolatos aspektusai jól dokumentáltak és megfelelően kutatottak, addig ez a társaság szülőhazájában található páholyokról nem mondható el. Ezért szükséges megvizsgálni a nők páholyokba való befogadását, valamint a tisztán női páholyok kialakulását, melyek nagy-britanniai megjelenését a szakirodalom eddig a 20. század elejére datálta.

A szabadkőműves társaság 1723-ban – James Anderson szerkesztésében – kiadott alkotmányának harmadik cikkelye kimondja, hogy a „páholy tagjai csak jó és igaz, szabadon született, érett és megfontolt korú férfiak lehetnek, akik között nem lehet

lent meg *Szabad varrónők testvérisége* (*The Sisterhood of Free Sempstresses*) címmel. Ezt hamarosan más szabadkőműves-ellenes broszúrák követték, amelyek megerősítették a férfitestvériséggel kapcsolatos előítéleteket. Olyan színházi darabokban vagy humoros írásokban gúnyolták ki a szabadkőműveseket, mint *A szabadkőművesnő* (*The Female Freemason*, 1737) vagy *A felfedezés, avagy a szabadkőművesnő* (*The Discovery, or the Female Free-Mason*, 1771). Az utóbbi éppen valós történeten is alapulhatott volna, mivel néhány angol nő minden bizonnyal már legkésőbb az 1760-as évek közepén belépett valamely adopción páholyba.

Ezekre a gúnyolódásokra, szabadkőműves-ellenes írásokra, amelyek – egyebek mellett a nők kizárása miatt – támadták a páholyokat, a szabadkőművesek válaszképpen különböző okokat, indoklásokat találtak ki a csak férfiakból álló szervezetük igazolására. „*Miért nem engedünk be nőket vagy akár szabókat a páholyunkba?*” – kérdezte a szabadkőműves Aaron Hill (1685–1750) már 1724-ben a *The Plain Dealer* című újság hasábjain. Válasza, amelyhez hasonló gyakran előfordult későbbi védekezésekben is: „*Van némi okom attól tartani, hogy titkainkat a leplezés veszélye fenyegetheti.*” Más szabadkőműves broszúrák alaposabban kifejtették, hogy a nők miért képtelenek titkot tartani.

A nők kirekesztésére vonatkozó leg részletesebb magyarázatot George Smith kapitány, Kent tartomány nagymestere adta 1783-ban a *Szabadkőműves haszna és hasztalansága* (*The use and abuse of Free-masonry*) című, sokat vitatott könyvében. Ebben a jelentős munkában egyebek mellett azt tűzte ki célul, hogy felszámolja és egyszerűsítsen megsemmisítse a szabadkőművességgel kapcsolatos vádak, többek között azokat, amelyek a szervezet nőikkel való kapcsolatára vonatkoztak. Azt remélte, hogy ha a nők megértik, miért is vannak kizárva a páholyokból, nem fogják tovább bírálni a szabadkőműveseket. „*A felszínes elmék szerint a rágalmozás és szemrehányás elkerülhetetlen lett volna, ha a nőket korábban már a tagok közé fogadták volna. Továbbá a nőkről mindig is azt tartották, hogy nem tudnak igazán titkot tartani.*” Azonban Smith személy szerint „*igazságtalannak*” tartotta, hogy „*elvegyék a gyengébbik nemtől azt a lehetőséget, hogy részesüljenek a társaságaink nyújtotta előnyökből.*”

FELISMERT FESZÜLTSEGEK

Ma már nem tudjuk rekonstruálni, hogyan beszéltek a hölgyekről a testvériség tagjai a páholytalálkozók után, de az angol szabadkőművesek nagyon óvatosan nyilatkoztak a nőkről nyilvános beszédeikben és írásaikban. Habár a rituálék többségéből hiányoztak a nőkre vonatkozó referenciák, más szabadkőműves írások egyértelműen utaltak rájuk. A legtöbb ilyen írás tiszteletteljesen szólt a nőkről, néhány még dicsérte is őket. Sőt nőket dicsérő idézetek még egyes szertartáskönyvek elejére is bekerültek. A szabadkőművesek talán így próbálták kompenzálni a beszámolót követő rituálé férfias aspektusait.

Mindemellett számos szabadkőműves ünnepségre is meghívtak nőket, némelyeknél külön beszédet intéztek hozzájuk. Thomas Dunckerley, az évszázad utolsó évtizedeinek talán legismertebb angol szabadkőművese komoly figyelmet fordított arra, hogy a hölgyek előtt különösképp vonzóvá tegye a testvériséget.

A páholybeli találkozók után a szabadkőművesek olykor elmentek színházba, így támogattak olyan előadásokat, ahol különleges epilógusok és prologusok hangzottak el, amelyeket gyakran a testvéreik írtak, ezzel is népszerűsítve a testvériség érdemeit. Bár több – szabadkőműves-feleségek által előadott – színházi epilógus elején megjelent az a nézet, hogy a szabadkőművesek nőgyűlölők, ezek gyakran a szabadkőműves férfiakkal kötött házasság örömeinek himnuszával záródtak: „*Úgy véltem – habár képtelen voltam megmagyarázni a dolgot / minden egyes szabadkőműves biztosan nőgyűlölő / [...] / Tí, férjes Asszonyok, boldog élet ez, / higgy nekem, a SZABADKŐMŰVES feleségének élete, / bár véka alá rejtik barátaik titkait / Szerelemben s igazságban teljesen kárpótolnak minket.*” Az efféle epilógusokkal a szabadkőművesek le akarták rombolni a nők előítéleteit a testvériséggel szemben, valamint pozitív képet kívántak festeni erről a kapcsolatról.

Ezek a beszámolók is érzékeltetik, hogy az intézményesült szabadkőműves első napjaitól kezdve több szabadkőműves is felismerte a feszültséget a testvériség egalitárius elvei és a páholyok nőikkel szembeni diszkriminációja között. Azonban nem nehéz elképzelni, hogy a ceremónia végeztével, néhány pohár ital után a csak férfiak

Beavatási szertartás egy adopción páholyba az Első Francia Birodalom idejéből. A festmény jól tükrözi, hogy Napóleon uralma alatt virágzott a szabadkőművesesség, különösen az adopción páholyok, amelyekbe 1744 és 1774 között nőket és férfiakat egyaránt beavattak. Ezeket a páholyokat 1774-ben hivatalosan is elismerte a *Grand Orient de France*, a francia szabadkőművesesség vezető szerve. Ennek az volt a következménye, hogy 1774 után csak nőket avathattak be az adopción páholyokba, amelyek férfitáholyoknak voltak alárendelve. Minden adopción páholy egy férfitáholyhoz tartozott; az adopción páholyoknak nem lehetett külön neve, a férfitáholy nevét kellett használni; a női beavatásokat csak férfitáholyok főmesterei vezethették.

szolgasorsú, nő, erkölcstelen vagy botrányos életű ember, csak jó hírnevű. Egalitárius retorikájuk ellenére az angol szabadkőműveseknek bizonyos körökben rossz volt a megítélése a nőkhöz való hozzáállásuk miatt. Példaként említhetjük, hogy 1757-ben a *London Evening Post* a következőképp tudósított egy tengeremléki kis járásbeli városkáról Dorset megye nyugati részéről: „*Van nekik egy férfi- és egy női klubjuk is, ahol pénzt lehet elhelyezni egymás megsegítése céljából, betegség és inség esetére, valamint az, amit szabadkőműves-páholyoknak hívnak: ez utóbbi számos helybelinek okoz viigságot, akik alig bírják kitalálni, hogy mi végre jött létre ez az új keletű férfiszekta, mely sok asszony számára (akiket ki is zártak belőle) fejtörést okozva szökkent szárba...*”

A NŐK KIREKESZTÉSE

Nem csoda, hogy ennek a „férfiszektának” a férfiasságát és férfi-felsőbbrendűségét kigúnyolta a „profán” köznép, azaz a nem beavatottak. Az első ilyen írás – a nők és a szabadkőművesesség egyfajta burleszkjeként – 1724-ben je-

ból álló társaság fittyet hányt a kizárt nők kritikáira, s inkább vicceket faragtak a távol lévő hölgytársaság rovására vagy épp nőgyűlölő bordalokat énekeltek.

AZ ELSŐ KÍSÉRLETEK

A legtöbb szabadkőműves-páholy távolról sem volt idegen környezet a nők számára, hiszen látogathatták ezeket nem szabadkőműves eseményeken, mint például koncerteken vagy nyilvános szabadkőműves ünnepeken. Például 1775. május 1-jén Lord Petre „160 nő és közel 400 testvér jelenlétében” fektette le a londoni Szabadkőműves Székház alapkövét.

A szabadkőművesek feleségeit időről időre elhívták különleges női estekre. A társaság jótékonyágának jeleként és közmegítélésük javítása érdekében 1788-ban megalapították a Royal Cumberland Iskolát a szabadkőművesek leánygyermekére, valamint kijelöltek egy patrónust is az új iskola számára, a névadó Cumberland grófnőt.

Az 1760-as évektől azonban megfigyelhető az is, hogy számos felvilágosult elme a páholyokból való nemi alapú kizárás és az egyenlőség eszméje között feszülő ellentmondást egyre inkább elfogadhatatlannak vélte. Az 1780-as években néhány progresszív szabadkőműves – mint Thomas Dunckerley, William Dodd és George Smith – elkezdte szorgalmazni a szabadkőművesség megújítását. Smith a nők kitiltását nem csupán „óriási szerencsétlenségnek” tartotta, mely megsérti a nőket, de azon ősi szokás ellen is felemelte a szavát, hogy a nőket távol kell tartani a páholyoktól. Smith szerint egyértelmű: a nőknek „vitathatatlanul joguk van” ahhoz, hogy a páholyok tagjai lehessenek.

Smith könyvének hatására „több magas rangú hölgy elhatározta, hogy a Smith kapitány új munkájában lefektetett tervnek megfelelően szabadkőműves-páholyt alapítanak” – tudósított 1783-ban a *Morning Chronicle and London Advertiser*. Ha az újságíró e beszámolója hiteles, akkor ez az első referencia egy csak nőkből álló páholyra Angliában.

Elizabeth Aldworth (leánykori nevén Elizabeth St. Leger, 1693–1775).

Sokáig őt tartották az első szabadkőműves nőnek.

Az ír hölgyet valószínűleg az apja házában működő páholyba avatták be valamikor 1710 és 1713 között, miután kiderült, hogy a páholy melletti könyvtárszobában elrejtőzve egy téglarésen keresztül szemtanúja volt a titkos rituálénak.

1787. május 21-én a *General Evening Post* arról tudósított, hogy a Charlotte királyné születésnapja tiszteletére rendezett grandiózus bockingi (Essex) kőműves ünnepség után „több hölgyből a megyéből egy válogatott társaságot hívott életre ebben a városban [Braintree], és egy Urániának szentelt páholyt alapítottak a jeles nap alkalmából”. Igen valószínű, hogy a bockingi szabadkőművesek szervezték ezt az ünnepséget, amely pontosan a saját páholyuk, a 16. századi White Hart vendéglő előtt kezdődött. Mi több, Dunckerley levélben biztatta a 201. számú St. Nicholas páholy tagjait Harwickban,

hogy vegyenek részt ezen az összejövetelen. Az is természetes volt, hogy a Bockingtól két mérföldre lévő Braintree-i szabadkőművesek szintén részt vettek ezen az ünnepségen. Az összejövetelről szóló levelet is Braintree-ből küldték a *General Evening Post* szerkesztőségébe.

Valójában a nők beavatása a brit páholyokba nem volt teljesen új keletű. Van néhány nem egészen perdöntő bizonyíték nők felvételére a 17. század utolsó és a 18. század első évtizedéből. A szakirodalomban sokáig az szerepelt, hogy az első női szabadkőműves az ír Elizabeth Aldworth volt, akit valamikor 1710 és 1713 között az apja páholyába avattak be. Neville Barker-Cryer tanulmányai azonban rámutatnak, hogy 1693-ban két özvegyet már szabadkőműves tagként aposztrofáltak Yorkban. A 4. számú *Yorki kézirat*, amelyet a *Yorki Nagypáholyban* őriznek, a következőképp tesz említést egy inas beavatásáról: „egy magasabb rangú testvér a beavatásra váró férfi vagy nő [he or shee] elé tette azt a Könyvet, amelyre a kezét ráhelyezve leteszi a jelölt az esküt”. Ez azonban sokáig teljesen elképzelhetetlen volt a férfiközpontú szabadkőműves történeszek számára, akik a „they” elírásaként értelmezték a „shee”-t. Az eredeti kéziratokat vizsgálva Barker-Cryer amellett érvel, hogy a dokumentum egyértelműen „she”-t említ.

AZ ADOPCIÓS PÁHOLYOK

Franciaországban nem kellett túl sokat várniuk a nőknek arra, hogy hivatalosan is befogadják őket a szabadkőműves-páholyokba, az 1740-es évektől ugyanis kezdett megszűnni a nemi alapon történő kirekesztés. Míg Angliában a nők befogadása véletlenszerű volt, addig a francia adopcións páholyok nőket és férfiakat egyaránt beavattak. Janet Burke szerint a 18. századi egyes páholyok „képviselek a feminista gondolkodás legelső lépcsőfokát, valamint a női tagok kapcsolatait a felvilágosodáshoz”. A szabadkőműves-páholyokban ízlelték meg a nők a szabadság első gyümölcsseit. Hangsúlyoznunk

kül. 1774 után a kizárólag nőket beavatató francia adopción páholyok ugyanis csak férfipáholyok fennhatósága alatt működhettek, ezeknek voltak alárendelve.

Azonban a liberális gondolkodású angol szabadkőműves reformerek számára – mint amilyen a *Freemasonry for the Ladies, or the Grand Secret Disccovered* szerzője – a kontinens „példát állított minden szabadkőművesnek minden régióból, hogy a megfelelő időszakban miként kell a hölgyeknek bebocsátást adni a páholyokba, valamint Franciaország még egy királyi vérből származó hercegnővel is dicsekedhet, aki patrónusként segédkezett gyűléseiken. Egy felvilágosult periódus eme jellegzettségének átvétele Angliában nem történt meg.” A szerző azt állítja, hogy a „női nem” kizárása olyan „körülmény, mely nem kedvez a brit lovagiasságnak”. Mindezek ellenére – meglepő módon – ez a szerző azt javallotta, hogy a nőket csak alkalmanként avassák be a páholyokba. Evidens volt ugyanis számára, hogy a nők „ne legyenek általában jelen a páholyokban”. Ebből a célból egy adopción rituálét tettek közzé.

Az angol szabadkőműves gyakorlatban, ha egy nem szabadkőművesnek sikerült keresztülnjutnia a páholy kapuján – amelyet egyébként a kapuőr őrzött karddal –, meg kellett vizsgálni az illető nemét, amit úgy végeztek, hogy fel kellett fednie a bal mellkasát az első fokozat beavatási szertartásán. Azonban ez a procedúra nem mindig volt sikeres a másik nem kizárására, ahogyan azt a következő korabeli rituálé ide vonatkozó lábjegyzete is igazolja: „jó néhány nőnek olyan lapos a melle, mint egyes férfiaknak, és a testvérek általában megelégszenek egy gyors rápillantással, ezért azt tanácsolnám nekik, hogy óvatosabbak legyenek; mert lehetséges, hogy egy nő, aki megfelelőképp pimasz és elszánt, egyszer-mászor belepózhathat a rendbe a szükséges elővigyázatosság hiánya miatt. Ha lehet hinni az íreknek, van egy hölgy most is abban a királyságban, aki átesett a teljes szertartáson, és olyan derék szabadkőműves, mint bárki a többiek közül.”

SZABADKŐMŰVES SZIMBÓLUMOK

Ahhoz, hogy megértsük a rituálék által közvetített fő eszméket, érdemes röviden utalnunk a szabadkőműves szimbólumrendszerre, mivel a szabadkő-

műves eszmerendszer alapvető tanait szimbólumok segítségével magyarázták el és mutatták be már a testvériség megalakulása óta. Miután az újonnan beavatott szabadkőműves megvilágosodott a rituálé tanítása által, elkezd szimbolikusan csiszolni, megmunkálni és faragott kővé formálni az ő saját „durva követ” azzal, hogy intellektusát tágítja, szenvedélyeit kordában tartja, és megtisztult életet él. A durva kő „faragásának” kőműves erőfeszítései során a jelölt metaforikusan használja a hagyományos kőműves munkaeszközöket, mint például a körzöt és a derékszöveget. A szabadkőműves ikonográfiában a derékszög a cselekedetek szabályozására, míg a körző arra utal, hogy a szabadkőműves maradjon szoros kötelékben az emberiséggel, kiváltképp testvéreivel. Ezek a példák világosan mutatják, hogy a szabadkőműveség legfontosabb ikonjai között egy sor férfi munkaeszközt találunk.

Láthatjuk, a szabadkőműves-páholy csak férfiaknak szánt rituális hely volt, amelynek felépítése és felszereltsége a legtöbb esetben megerősítette ezt a tényt. A páholy azt a legitim helyet kínálta, ahol a férfiak megélhették férfiaságukat. A nők páholyoktól való távotartása azt a célt szolgálhatta, hogy a férfiak férfias közegben maradhassanak.

A FÉRFIRITUÁLÉ ATALAKÍTÁSA

Felvetődhet a kérdés, hogyan módosították a férfirituálékat, hogy használhatók legyenek az adopción páholyokban. A következő példák megvilágítják a két legkorábbi ismert, 1765-ből, illetve 1791-ből származó angol adopción rituálé azon elemeit, amelyeket nőiesnek tekinthetünk a 18. századi Angliában. Említésre méltó, hogy az előbbi hét évvel korábban jelent meg, mint az első francia nyomtatott adopción szertartás.

A *Women's Masonry or Masonry by Adoption* (1765) elnevezésű rituáléban gyakori a csókok alkalmazása, különösképp a béke csókja, mely hatszor ismétlődik az első három fokozat szertartásai alatt. A jelöltet „szabadkőművesnőnek” (*Masoness*), „asszonyomnak” (*Madam*) vagy „nővérnek” (*Sister*) szólítják. Időlegesen a nőkről alkotott sztereotípiák is feltűnnek az első, inasfokozatánál, amikor a páholy férfi főmestere megkérdezi a jelöltet, hogy „vajon nem kíváncsiságból akar-e sza-

badkőművesnő lenni. [...] Ezt követően pedig azt is megkérdezi tőle, vajon szilárd, határozott és előítéletektől mentes nőt ismer-e meg személyében.” Ebben az adopción rituáléban a harmadik fokozat neve *Mistress Mason*.

A *Freemasonry for the Ladies* (1791) adopción rituáléban minden egyes „fokozat” kifejezést „méltóságra” (*dignity*) cseréltek. Természetesen az első méltóságnál nem kérték a női jelölttől, hogy fedje fel bal mellkasát. Ehelyett: „A főmester felhatalmaz egy hölgyet (akit egy testvér segít), mégpedig azt, aki javasolta a jelöltet, hogy végezze el a szükséges előkészületeket, vegyék le gyűrűit és nyakláncát, fejére egy fehér kendőt borítsanak, hogy szemét eltakarva a testvér elvezethesse a nőt a páholy bejáratához.”

Ezen a rituálén a jelöltet megfosztják minden „nemére jellemző természetes előítéletétől”. A nő által tett fogadalm első része úgy hangzik, hogy „a becsületnél fogva, mely egy erényes nő megkülönböztető jellemvonása”. A második fokozat fogadalmátétele után „a beavatott hölgy feláll, és leoldják jobb karjáról a láncot és a szalagot, s ezek helyett megkapja a rend karkötőjét, hogy esküje teljessé váljon”. A férfiak beavatási szertartásához hasonlóan a bal mellkas itt is szerepet játszik, mivel a jelölt kap egy ezüst kőműveskanalat, amit azon visel. A rituáléskönyv végén énekeket és ódákat találunk, amelyeket az adopción páholyok összejövetelén énekeltek. Érdekes megemlíteni, hogy a jól ismert, Urániához címzett ódát átvették a hagyományos páholyoktól, és a testvériség (*brotherhood*) szót nemes egyszerűséggel kicserélték nővérségre (*sisterhood*).

SZEMBEN A SZTEREOTÍPIÁKKAL

A 18. századi szabadkőműveség retorikája és gyakorlata arra irányult, hogy kihangsúlyozzák a felvilágosodás korának meghatározó kulturális értékeit. Kihasnálva a 18. századi férfi hatalmi berendezkedés retorikáját és privilégiumait, a szabadkőműves eszmeiség irányvonala a már meglévő, társadalmilag konstruált sztereotípiákat erősítette meg. A hagyományos angol szabadkőműves rituálék dicsérték a férfialapú társadalmi rendszert és racionalitást. Ezért a modern spekulatív szabadkőművesek számára nyilvánvaló volt a nők kirekesztése a testvériségből, ami

The FREE-MASON'S SURPRIZ'D or the SECRET DISCOVERED
 A true tale from a Masons Lodge in Canterbury.
*The Chamber-Maid Moll a Girl who fell happen'd to slip & falling broke out with this white as downy Masons room. Comed all prying & spying she warn'd by 5 the Masons many a man with out touching the
 lay hid in the Garret as shy as a cat, & hung in ye posture you have in ye View. & call'd up ye persons who look'd & the Town. The subject of this is the Print & the Draw. Tho' some of them Brethren are not M^oncy peop^l.
 To find out ye secret of Masons' below. Which ye fight of Masons' do'ing much to lay ye poor Devil thus penitentiary to get a secret which were can be known. That Profan & Clerks, with their sanctified faces,
 Which none can tell themselves do not. Who stoutly cry'd out, the D and ye Devil. Whom some of ye old W^old say ye Temple of ye assembly slip into. Discover'd her own. And a Proprietor Moll's friends just as they sit.
 Printed for E. Wilkins in Roper's Street and Published according to Act of Parliament &c. 1754.*

természetesen a korabeli sztereotípiákra épült: a nők kíváncsisága és alkalmatlansága titkok megtartására.

Azonban ha figyelembe vesszük a szabadkőműves eszmerendszer történelmi fejlődését, világossá válik számunkra, hogy a szabadkőműves retorika ritkán volt szándékosan nőellenes. Leszámítva néhány nőgyűlölő bordalt, láthatjuk, hogy az angol szabadkőművesek tisztelettel és olykor csodálattal írtak és beszéltek a nőkről. Meghívták őket a nagypáholy ünnepélyeire, bálokra, valamint páholyok alapítására, ahol néhány esetben külön beszédeket intéztek a hölgyekhez. Számos hölgy méltatta a szabadkőművesség erényeit a különböző összejöveteleken és nyilvános színházi előadások alkalmával, valamint a szabadkőműves jótekonycdást célzó pénzgyűjtésben is segítettek. Ezek mind arról tanúskodnak, hogy az angol szabadkőművesség nem olyan szervezet volt, mely pusztán férfias tendenciákat mutatott volna.

Már a testvériség alapításától kezdve nehezen tudták a szabadkőművesek megindokolni a nők kitiltását. Nagyon sok más, a felvilágosodás korában létre-

jött klubhoz és társasághoz hasonlóan a hagyományos szabadkőműves-páholyok is megerősítették a 18. századi brit társadalomban létező éles genderhatárokat. Míg a kontinensen az 1740-es évektől sikerült megszüntetni a szabadkőműves gyakorlatra jellemző, a férfiakat és a nőket elhatároló választóvonalakat, addig Angliában ez az 1760-as évekre tehető, ekkor publikálták az első adopcións rituálét Londonban.

Az 1780-as években valószínűleg rövid ideig léteztek csak nőkből álló páholyok Angliában. Az eddigi szakirodalomban ezek első megjelenését a 20. század elejére datálták. Ugyanakkor nyomon követhettük, hogyan változott meg az 1780-as években a páholytagok gondolkodása arra vonatkozóan, hogy bevonják-e, illetve milyen módon vonják be a nőket a szabadkőművességbe. Mindez a nőkkel kapcsolatos gondolkodás ekkortájt megindult általános változásával magyarázható, mely egybeesett az első, Yorkban működő női baráti társaság megalapításának időszakával is. A nők

A szabadkőművesek meglepődése, avagy a titokra fény derül. Igaz történet egy canterburyi szabadkőműves páholyból című metszet (1754). A történet Mollról, a fiatal szobalányról szól, aki kíváncsi volt a szabadkőművesek titkaira, ezért elrejtőzött a páholy feletti padlásterben.

A kép alatt olvasható vers szerint miközben Moll hallgatózott, átszakadt a mennyezet. Az igencsak meglepődött szabadkőművesek a levegőben kapálózó lány lábát és harisnyáját nézik – egyesek mérgesek, mások nevetnek a történeteken.

Az asztalon látható egyebek mellett a rituálék során használatos három gyertyatartó.

tehát nem csupán passzív szemlélői voltak a férfiközpontú, konzervatív angol felvilágosodásnak, hanem megélhették a szabadság és az egyenlőség felvilágosult eszméit a vegyes és különösképp az első női páholyokban, amelyek – egyes történészek szerint – a feminista mozgalom első állomásának is tekinthetők. ♦